

страшное зло, в корне подрывающее всю правовую систему государства. Не случайно Международная комиссия по законодательству оценила качество наших законов на "4" (достаточно высокая оценка), а вот уровень их исполнения на "1" (ниже был только "0") – как говорится, выводы напрашиваются сами собой.

Наверное, перечень проблем и причин, связанных с деформацией правового сознания граждан Украины, можно продолжить, но и сказанного достаточно, чтобы представить себе масштабы данного социально-философского феномена. Чтобы изменить данную тенденцию, как нам представляется, необходимы решительные меры как минимум в пяти областях социально-правовой сферы: в области текущего законодательства и правотворчества; в области правоприменения; экономики; юридической науки и юридического образования; гражданского общества и личной инициативы.

Особо хотелось бы обратить внимание на два самых масштабных способа преодоления правового нигилизма – правовое образование и средства массовой информации. Безусловно, это не все исчерпывающие методы и формы профилактики и борьбы с исследуемым негативным явлением, но позволяющие решить проблему «правового минимума» - некоего обязательного уровня, которым должен обладать каждый человек, независимо от его социального статуса.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Богословская И. Вся система юриспруденции Украины поражена бациллой правового нигилизма.//Юридическая газета. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.yur-gazeta.com.ua>
2. «Вехи» сборник. (Н.Н. Бердяев, С.Н. Булгаков и др.; Русские анархисты - М.А.Бакунин, П.А.Кропоткин и др.; Л.Н.Толстой и толстовство).
3. Вісник Конституційного Суду України.[Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.ccu.gov.ua>
4. Дубинянский М. Мультиправовое общество: от Норвегии до Украины. Газета «Украинская правда» от 5.08.2011. [Электронный ресурс]. Режим доступа - <http://www.pravda.com.ua>
5. Левентюк А.В. Правовой нигилизм и правовой цинизм: понятия, сходство, различия.//Общество и право.-М.:Юрист,2008.№3.
6. Матузов Н. Курс лекций.-Саратов,1997.- 346с.
7. Мережко А. Кризис постсоветского правосознания.//Громадсько-політичне видання «Свобода» від 26.04.2007р.
8. Монтескье Ш. О духе законов.// Монтескье Ш. Избранные произведения.- М.:Мысль, 1955.-456с.

Бурдейна Т. Л. - аспірантка кафедри філософії та соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

УДК: 100+370+302.2+371.267

ІДІОЕТНІЧНІСТЬ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті здійснена спроба розгляду специфіки міжкультурної невербальної комунікації, вплив ідіоетнічності на комунікативний акт як на обмін інформацією між представниками різних етносів.

Ключові слова: *етнос, ідіоетнічність, невербальна комунікація, міжетнічна комунікація, міжкультурна комунікація, жест.*

В статье совершена попытка рассмотрения специфики межкультурной невербальной коммуникации, влияние идиоэтничности на коммуникативный акт как на обмен информацией между представителями разных этносов.

Ключевые слова: этнос, идиоэтничность, невербальная коммуникация, межэтническая коммуникация, межкультурная коммуникация, жест.

The article tries to analyze the peculiarities of the non-verbal communication, the influence of the idio-ethnicity on the communication act as on the information exchange between representatives of different ethnic groups.

Key words: ethnos, idio-ethnicity, non-verbal communication, inter-ethnic communication, intercultural communication, gesture.

Однією із визначальних рис сучасної епохи є взаємодія етноспільнот, посилення міжкультурної взаємодії етносів. Людство розвивається шляхом зростання взаємозалежності одних країн від інших, а відповідно й певні етноспільноти теж стають взаємозалежними. Під час міжкультурної взаємодії відбувається особливий обмін інформацією, в наслідок якого кожна з культур піддається значному впливу, а інколи одна із них може навіть поглинути іншу.

На сьогодні не існує етнічних груп, які не випробували б на собі впливу культур інших народів. Саме тому важливу роль відіграє міжетнічна комунікація як особливий виразник взаємовідносин між представниками різних етносів. Для збереження власної самобутності важливим стає усвідомлення власної ідіоетнічності, ідентифікації (встановлення тотожності) особистості з представниками своєї етноспільноти. Тому дослідження міжетнічної комунікації у багатонаціональному суспільстві є *актуальним*, оскільки дає змогу розширити простір взаємодії культур і народів, полегшити сприймання та передачу інформації.

Питання міжетнічної комунікації розглядали В. фон Гумбольдт, Ч. Кулі, Ю. М. Лотман, важливу роль відіграють етнологічні концепції Ю.В. Бромеля, Л.М. Дробіжевої, О.М. Леонтьєва. На сучасному етапі міжкультурну комунікацію досліджують Т. О. Анохіна, Т. Г. Грушевицька, В. Д. Попков, А. Л. Садохін, С. Г. Тер-Мінасова. Особливості міжетнічного спілкування були висвітлені в працях А. В. Авксентьєва, Т. Ю. Бурмістрової, Н. Н. Гассанова, Г. Г. Почепцова, та ін. Невербальна комунікація стала об'єктом досліджень П. Алана, В. А. Лабунської, М. Махнія, А. А. Реформаторського, М. М. Сперанського. Інтерактивна сторона спілкування була досліджена Г. Блумером, Дж. Г. Мідом; проблематика ідіоетнічності мовленнєво-мовної ментальності – А. Вежбицькою, С. Жаботинською, О. Кульчицьким, О. Г. Почепцовим, Л. Рендалом.

Метою статті є виявлення специфіки ідіоетнічності у міжкультурній невербальній комунікації.

Наше дослідження ґрунтується на відносно новому етнофілософському підході, який спирається на визнання того, що у кожній етнонаціональній спільноті є не тільки спільні погляди на світ, що нас оточує, скільки власне, особливе, специфічне світосприйняття та розуміння свого місця і ролі у цьому світі. Кожен етнос має власну своєрідність, специфіку, притаманні лише йому риси й особливості, тобто ідіоетнічність (від гр. *δῖος* – власний, властивий, самобутній та *θνος* – народ). Все це впливає на процес міжкультурного спілкування, значну роль у якому відіграє невербальна комунікація.

Міжетнічну комунікацію розглядають як спілкування між людьми, які є представниками різних народів (етноспільнот). Суспільство складається із різних за своєю чисельністю етнічних груп, котрі створюють певні субкультури. Свій культурний спадок вони передають від покоління до покоління, зберігаючи свою ідентичність серед культури, яка домінує [4]. А міжкультурна комунікація виступає як адекватне взаєморозуміння учасників комунікативного акту, які належать до різних національних культур [11, с.13]. Міжкультурна комунікація існує передусім для обміну інформацією і ціннісними надбаннями.

Найчастіше учасником міжетнічного спілкування стає така велика соціальна група, як студенти. Адже під час навчання за обраним фахом в одній академічній групі можуть навчатись представники різних етнокультур. За свідченнями Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, у 2010/11 навчальному році в Україні навчалось більш ніж 48 тисяч студентів із 134 країн світу. Найбільше із Китаю – 6 тисяч, Туркменістану – 5,5 тисяч, Росії – 4 тисячі та Індії – 3 тисячі студентів, решта припадає на інші країни світу [7].

Як відомо, люди бачать світ по-різному, крізь призму своєї рідної мови та досвіду. Тому в різнонаціональному колективі, студентському зокрема, важливим фактором успішної комунікації

стає взаєморозуміння. «Взаєморозуміння – це така розшифровка партнерами повідомлень один одного, яка відповідає значенню цих повідомлень з точки зору їх авторів. Під повідомленням слід розуміти будь-яку інформацію, що партнери передають один одному за допомогою *слів, жестів, міміки та будь-яких знаків спілкування*» [9, с. 69].

Спеціалісти з теорії комунікації вважають, що під час спілкування більш ніж 90 відсотків інформації передається за допомогою немовних засобів: манери триматись, міміки, рухів тіла тощо [9, с. 69]. На сьогодні відомі тлумачення близько тисячі несловесних знаків і сигналів. Під час міжкультурного спілкування семантика жестів стає особливо значущою. Словами можна передати тільки фактичні знання, але щоб висловити почуття, емоційний підтекст, одних слів часто буває недостатньо. Особливо між представниками різних культур, коли часто виникає ще й мовний бар'єр, де комуніканти можуть не зрозуміти закодованого у слові значення. Помилки в інтерпретації невербальних знаків найчастіше відбуваються під час формального збігу: жести уподібнюються і набувають відповідного для своєї культури значення, що сприяє виникненню нерозуміння, «ідея», яку вклав у жест адресант не правильно декодується адресатом. Невербальна система знаків у представників різних етнічних груп зазвичай має різне культурне підґрунтя. Це і стає основною причиною відсутності взаєморозуміння. Наприклад, для багатьох етнокультур характерним є кивання головою у знак згоди. У болгар цей знак набуває протилежного значення. У японців – вказує на те, що співрозмовник уважно слухає.

«Деякі однакові знаки мають різне значення в різних культурах» [12, с. 154]. Не існує таких засобів невербальності, котрі були б характерними для кожного етносу, кожної культури. Часто однаковим невербальним знакам у різних культурах надається різне значення. Наприклад, відкрита долоня для греків означає образу, а для іспанців, та італійців образливим є жест доторкання до мочки вуха. Проте для португальців цей жест означає, що людина не розчула сказаного. Вербальна і невербальна комунікація нерозривно поєднані і взаємно доповнюють одна одну. Особливістю мови руху тіла є те, що її прояв обумовлений певними імпульсами нашої підсвідомості, і відсутність можливості подробити їх дозволяє нам довіряти цій мові більше, ніж звичайному словесному, тобто вербальному способу спілкування.

Немовні форми спілкування є генетично старшими, ніж звукова мова. Міміка і жест частіше яскравіші і достовірніші за слово, можуть виразити почуття або вольове вираження, але самостійно вони не можуть виразити складну чітку і логічно розчленовану думку (за виключенням «ручних мов» для людей із вадами слуху і голосу) [5].

Ще на первісному рівні важливу роль для комунікації відігравав міф (як вербальне вираження реальності) і ритуал (невербальне вираження реальності, яке являє собою відомий порядок дій, що є циклічним, потребує певного повтору). У сучасній українській освіті ритуал займає чільне місце. Наприклад, коли студенти і учні підіймаються, вітаючи викладача. Проте, для американської освіти це не є характерним. Прикладом ритуалу слугує й те, що український школяр або студент, який хоче відповісти на поставлене запитання, піднімає руку і витягує кисть; у німців піднімають лише два пальці. Українські студенти для вираження схвалення викладачу, який блискуче прочитав лекцію, починають аплодувати; західноєвропейські студенти в аналогічній ситуації стукають кістками пальців по столу.

Взагалі, кожному етносу властиве своє сприйняття простору, часу, руху, кольору, смаку, звуку, тобто властива власна ідіоетнічність. Уявлення про світ ґрунтується на визначеному наборі бінарних протиставлень типу життя – смерть, день – ніч, щастя – нещастя, лівий – правий, чоловічий – жіночий тощо. Особливе значення відіграють просторові опозиції (правий – лівий, верх – низ, внутрішній – зовнішній), що лежать в основі всієї багатоаспектної (не тільки просторової) системи орієнтації людини в навколишньому світі. Одна з особливостей просторових опозицій полягає в тому, що вони можуть набувати оцінного сенсу. Жестова комунікація, невербальні форми взаєморозуміння позначають і відносини та моральні норми. Праве асоціюється з правдою, правильним, правотою (недаремно склалось, що у цих лексем спільний історичний корінь), у той час як ліве – з неправдою (кривдою), неправильним, неправотою. Правому найчастіше надається позитивне, а лівому – негативне значення. Згадаємо характерне для казок: «Направо підеш – багатство знайдеш, наліво підеш – голову втратиш».

«Культурні норми підтримують праворукість, з одного боку, і ґрунтуються на ній – з іншого. На цьому фундаменті побудована опозиція «праве – ліве», значна кількість визначальних особливостей ритуального й етикетного поведіння. У багатьох народів суворо розмежовувалися дії, які потрібно робити правою і лівою рукою. За уявленнями монголів, права рука - «рука благодаті», і

тільки цією рукою можна було виконувати важливу роботу: вручати і приймати дарунки, дойти худобу, віддавати що-небудь. У деяких народів функції лівої руки обмежувалися буквально з коліски. Наприклад, серби залишали несповитою тільки праву руку дитини, «щоб вона мала змогу захищатися нею від чорта». Мусульмани вважають праву руку ритуально чистою, тому нею можна було вітати людину, брати їжу, торкатися «чистих» частин тіла» [10].

На фактор ідіотетичності у сприйнятті представниками різних етнокультур часу вказує професор факультету іноземних мов Московського державного університету С. Г. Тер-Мінасова, яка наводить приклад, коли один із її студентів запросив до себе на день народження на 19 годину друзів по студентському гуртожитку. Ось як він описав збирання гостей: «Німці прийшли о 18.55 і здивувалися, що нікого немає. Китайці прийшли о 19.05, довго вибачалися за спізнення і пояснювали причини. О 19.30 прийшли росіяни й угорці та сказали: «Давайте починати». Корейці прийшли о 20.30 і досить стисло вибачилися. Американці прийшли о 21.15, були дуже задоволені, що вечірка в розпалі й не сказали ані слова про спізнення. Інші російські друзі потім ішли усю ніч» [6].

Важливого значення у міжкультурній комунікації набуває жест – певна дія або рух людського тіла чи його частини, що має своє значення або сенс, тобто є знаком або символом. Дж. Г. Мід, засновник теоретичної системи символічного інтеракціонізму, починає аналіз процесу формування індивідуальної свідомості людини саме з поняття жесту. Жест, на його думку, припускає наявність референта, «ідеї», співвіднесеність з деякими елементами досвіду індивіда і викликає в свідомості особи, яка сприймає той самий відгук, що й у свідомості особи, яка здійснила цей жест [8].

Саме невербальний контекст складає фон для кодування і декодування вербальних повідомлень. Серед невербальних виокремлюють власне невербальні засоби комунікації (міміку, жести, погляди, дистанцію і використання простору, одяг, запахи тощо) і не мовленнєві засоби (інтонацію, тембр голосу, швидкість мовлення, аргументацію) [4]. Як зазначає Т. О. Анохіна, спектр невербальних кодів досить широкий, оскільки він охоплює такі реакції як такесичну (плескання, потиск руки, поцілунок, доторкання); проксемічну (використання просторових, локальних чинників), просодичну (різні характеристики голосу, фізіологічні паузи); кінетичну (мова тіла, манера вдягатися, зачісуватися, грюкання дверима, поскрипування); психофізіологічну (плач, сміх, зітхання, кашель, зміна кольору обличчя) та мовчання [1, с.6].

А. Греймас стверджує, що варто розрізняти «практичне» і «міфічне» значення жестів. «Так, у «практичній» інтерпретації про людину, що схилила голову вперед і виставила верхню частину корпусу, можна сказати, що «вона нахиляється», на «міфічному» ж рівні – що вона «вітається» [10]. Часто виходить, «що іноземець, який потрапляє в умови нової для нього культури, буває здатен тільки до «практичного» розуміння жестів, тоді як комунікація можлива лише за умови «міфічного» тлумачення» [10]. Неможливість наявними комунікативними засобами певної мови відтворити комунікативну особливість (чи особливості), які сформувались у межах певної національної лінгвокультурної спільноти, – комунікативна лакуна – зазвичай теж стає причиною відсутності взаєморозуміння між різнонаціональними комунікантами, викликає ускладнення в інтерпретації повідомлення, оскільки зашифрований у ній код є власне ідіотетичним і не знаходить свого прямого відповідника в іншій культурі.

Зазвичай, спілкування людей розпочинається із вітання. В українців воно становить цілий ритуал, який включає в себе значний ряд комунікативних засобів: жести, міміку, фізичні контакти і словесні формули. «Кожний компонент привітання містить у собі глибокий сенс і вплетений у канву давніх вірувань та світоглядних уявлень українців, співвідносячись з особливостями їхнього національного характеру» [6]. У цьому розумінні найбільш показовим є рукостискання, яке у різних комбінаціях з іншими засобами побутує в широкому етнокультурному ареалі. «У гносеологічному плані рукостискання належить до одного із засобів фізичних контактів, регламентованих етнічними стандартами і нормами звичаєвого права. Відповідно ж до світоглядних уявлень українців будь-яке фізичне доторкання (чи то потиск рук, поплескування по плечу або по голові) пов'язане з вірою в його магічну силу – здатність до передання як позитивних, так і негативних дій. Таким чином люди регламентували і самі доторкання, і норми відстані між комунікантами. Якщо це був родич або добре знайома людина, від якої не могла виходити небезпека, дозволявся не просто потиск руки, а й інтимне доторкання – цілунок. Простягання руки із відкритою долонею здавна вказувало на доброзичливість, на те, що в руці немає зброї, а людина яка вітається, прийшла з миром (проте, згадаємо греків, де відкрита долоня сприймалась за образу)» [6]. В Індії й у деяких інших азіатських країнах знайомі за руку не вітаються, а при зустрічі складають руки човником, притискаючи їх до грудей, і злегка схиляють уперед голову.

Історичні, національні, культурні та інші чинники впливають і на невербальні складові спілкування, а також на співвідношення вербальних та невербальних складових. Наприклад, ескімоси ріки Копер вітають чужоземців ударом кулака по голові або по плечах, а жителі північно-західних районів Амазонки лякають один одного по спині на знак вітання. Полінезійці обіймаються й труть один одному спину; південноамериканські іспанці (чоловіки) вітають один одного стереотипними обіймами: голова над правим плечем партнера, три ляскання по спині, голова над лівим плечем партнера, ще три поляскування; двоє курдів при зустрічі хапають один одного за праву руку, піднімають руки, не роздіймаючи їх, і почергово цілують один одного руки [3].

В результаті дослідження можна зробити наступні висновки: успішна міжкультурна комунікація можлива не лише за умов подолання мовного бар'єру, цього недостатньо для забезпечення ефективності спілкування між представниками з різних культур, необхідно подолати бар'єр культурний. Велике значення у спілкуванні відіграють ідіоетнічні фактори, особлива роль невербальних засобів і їхня «цінність» у порівнянні з мовою полягає в тому, що вони є більш природними й менше контролюються свідомістю, тому бувають більш правдиві, допомагають краще відобразити істинне в плані почуттів і відносин. Тому в передачі характеру спілкування, відносин підпорядкування - домінування, соціального статусу, які звичайно словами не позначаються можливий пріоритет невербальних засобів над вербальними. Також значну роль для комунікації відіграє ритуал. Невербальні моделі поведінки певного етносу завжди відбивають морально-естетичні цінності певного суспільства. Для успішного взаєморозуміння між представниками різних культур крім вербальної комунікації необхідно володіти знанням про основні стереотипи, звичаї пов'язані із культурною традицією комунікантів (етикетні формули привітання та прощання, рольові та соціально-символічні особливості спілкування тощо). Незнання або неадекватне відтворення норм мовленнєвої поведінки створює труднощі в спілкуванні між представниками різнокультурних спільнот і може спричинити різноманітні комунікативні девіації, оскільки у кожній культурі світ сприймається по-різному. Ідіоетнічність невербальної комунікації залежить від типу культури. Існують жести, експресивні сигнали, які майже однакові в усіх народів, жести, притаманні лише для певної етнічної групи, а також ті, які в різних культурах несуть різну інформацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Анохіна Т. О. Тенденції позначення невербальних лакун у різномовних дискурсах / Т. О. Анохіна // Філологічні трактати. – 2010. - №1 С. 5-11.
2. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / Флорій Сергійович Бацевич. – Режим доступу: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com>
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Флорій Сергійович Бацевич. – К.: Академія, 2004. – 344 с.
4. Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин С.В. Основы межкультурной коммуникации. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. - 352 с.
5. Маслов Ю. С. Избранные труды. Аспектология. Общее языкознание / Ю. С. Маслов. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 848 с.
6. Махній М. М. Невербаліка і культура [Електронний ресурс] / Микола Миколайович Махній – К.: Blox.ua, 2009. – Режим доступу: <http://nonverbalmakhniy.blox.ua/2011/02/NEVERBALIKA-I-KULTURA-Mahnij-MM.html>
7. Міносвіти планує збільшувати кількість іноземних студентів у вузах України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/news/15736>.
8. Мид Дж. Г. От жеста к символу / Дж. Г. Мид. — М.: Изд-во МГУ, 1994. – С. 215-224.
9. Спіжова А. В. / Дефініції поняття «міжкультурна комунікація» / А. В. Спіжова // Науковий часопис. Серія 9 Сучасні тенденції розвитку мов. – К.: ПНПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – С. 68-72.
10. Невербальна комунікація. Підручник з культурології [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://books.br.com.ua/31715>.
11. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурна коммуникация / Светлана Григорьевна Тер-Минасова. – М.: Слово, 2000. – 166 с.
12. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації / Георгій Георгійович Почепцов. – К.: Видавничий центр "Київський університет", 1999. – 308 с.

Ворников В. И. – кандидат философских наук, докторант кафедры философии и социологии Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского».

УДК 130.2. - 316.32 - 371.032

ОСНОВАНИЯ КОНВЕНЦИОНАЛЬНОГО ДИАЛОГА: ГОСУДАРСТВО И САМООРГАНИЗУЮЩЕЕСЯ ОБЩЕСТВО

Статья посвящена актуальной проблеме співвідношення держави і суспільства, що самоорганізується. На основі розкриття принципів організації держави і суспільства, що самоорганізується, обґрунтовується можливість і потенціал конвенційного діалогу між ними.

Ключові слова: держава, самоорганізує суспільство, спільнота, відношення, консенсус, соціальна єдність.

Статья посвящена актуальной проблеме взаимоотношения государства и самоорганизующегося общества. На основании раскрытия принципов организации государства и самоорганизующегося общества, обосновывается возможность и потенциал конвенционального диалога между ними.

Ключевые слова: государство, самоорганизующееся общество, сообщество, отношение, консенсус, социальное единство, диалог.

The article is focused on the urgent problem of relations between the state and self-organizing society. The possibility and potential of conventional dialogue between the state and self-organizing society is based in this article.

Key words: State, self-organizing society, community, attitude, consensus, social cohesion, dialogue.

Актуальность (постановка проблемы). В 21 веке особенно очевидным становится то, что каждые кардинальные социокультурные изменения фактически перекраивают и качественно преобразуют социальное пространство и внутреннюю структуру современного общества. Возникает необходимость преодоления социальных стереотипов взаимоотношений на всех социальных уровнях. С естественностью для социальных изменений, неизбежно возникающая конфронтация сторон, вызывает потребность в поисках новых форм общения - диалога нового уровня и качества.

Проблема взаимоотношения государства и самоорганизующегося общества остается наиболее острой и актуальной во всех прошлых и современных дискуссиях, что, в свою очередь, обращает внимание к диалогу, как средству поиска обоюдного согласия и преодоления возникающих трудностей в установлении устойчивых взаимовыгодных отношений.

Очевидно, что такой диалог должен быть практически заново переосмыслен, дополнен особым идейным и смысловым содержанием – приобрести действительно необходимое новое коммуникативное качество.

Для современного самоорганизующегося общества актуально нахождение таких форм диалога, которые дают в итоге максимальную степень согласия и согласованности между государством как системой и обществом как подсистемой с определенными правами своей автономности и самоорганизации.

Степень разработанности проблемы. В прошлых и современных исследованиях государство и самоорганизующееся общество остаются предметами постоянного внимания. Из социально - исторической ретроспекции, становится очевидной сложность и неоднозначность в понимании данных социальных образований. Особенно это проявляется тогда, когда начинают выяснять и определять принципы взаимоотношений государства и самоорганизующегося общества.

Для представления, исследования и анализа данной проблемы, стало необходимым обращение к публикациям, непосредственно касающихся самоорганизующихся обществ, в частности гражданского общества как особо проблемной и характерной формы объединения, общественных